

פריצת כלא עכו

אלי"ם מ' ציפורי

הלוחמים היהודים במאסר ראו כחובתם הראשונה במעלה, כבר מן היום הראשון למעצרם, לנסות להימלט מן הכלא, ולהצטרף שוב אל שורות הלוחמים. חלק מניסיונות אלה, שבהם הושקעו תחבולות ומאמצים רבים, נשאו פרי, ומאחדים מבתי הכלא ומחנות המעצר הצליחו האסירים לברוח. אך לא כן היו פני הדברים בכלא עכו.

בתום מלחמת העולם השנייה החלו הידיעות על היקף השואה באירופה חודרות לתודעתם של שרידי העם היהודי בארץ-ישראל ובכל ארצות העולם החופשי. יהודי ארץ-ישראל ראו בשלטון הבריטי, שמאן לפתוח את שערי הארץ בפני קרבנות הנאצים, שותף לשואה. מלחמת הישוב בשלטונות הלכה וגברה, ומספר העצורים במחנות המעצר ובבתי הכלא השונים בארץ גדל והלך.

1600 כולא המשמר את האסירים הערבים בתאים; ובשעה 1630 נכלאים בתאיהם גם האסירים היהודים.

* באגף הדרומי של בית-הכלא נמצא מחסן נפט. שחלר נותיו פונים לעבר רחוב בעיר העתיקה של עכו. הגישה לחדר זה היא דרך מסדרון, הנעול בשני שערי ברזל. לפריצת כל שער ידרש כק"ג חומר-נפץ, ולפריצת החלונות במחסן הנפט יידרשו שני מטענים של כ-25 ק"ג חומר-נפץ כל אחד.

* בתחנת המשטרה, הנמצאת במרחק של כק"מ אחד מן המבצר, מצוי כוח משטרה גדול, ולו שריוניות אחדות. כוח זה יכול להגיע, כתגבורת, תוך 10 דקות.

* במחנה צבאי, צפונית לעכו — במרחק של כ-4 ק"מ — חונה כוח גדול מן הדיביזיה המוססת. כוחות גדולים מיחידה זו עלולים להגיע לאזורי-הפעולה תוך 30—60 דקות, וכן לחסום את דרכי הנסיגה. יחידות צבא חונות במחנות כורדאני והקריות, ויכולות לשגר תגבורות, אשר יגיעו לאזורי-הפעולה תוך 30—60 דקות, וכן לחסום את דרכי הנסיגה מערבה ודרומה.

* תושבי עכו עוינים ליהודים.

תכנון

לאור הידיעות שנאספו, סוכמה התכנית הבאה:

* הפריצה תיערך ביום, בשעות אחר הצהריים, לאחר כליאתם של האסירים הערבים בתאים (שעה 1600). נקודת הפריצה: האגף הדרומי — מחסן הנפט.

* אבטחת איזורי-הפעולה תיעשה בשני מעגלים: 1. חסי-מות קרובות. 2. חסימות רחוקות. 3. הטעייה.

* הנסיגה תבוצע דרך אזורי הישוב הערבי.

* נטרול המשמר הפנימי ופריצה לעבר מחסן-הנפט — באחריות האסירים.

* בסיס היציאה והנסיגה — שוני (מקום על-יד בנימינה).

* הכוח הפורץ יפעל במדי הצבא הבריטי.

* יום הפריצה — יום א', 4 במאי 1947, שעה 1600.

* כינוס הכוחות עד יום ו', 2 במאי.

* כמפקד המבצע נקבע דב כהן ** (שכיניו המחתרתי היה "שמשון").

על-פי התכנית המקורית היתה הפריצה אמורה להתבצע בחודש אפריל, ולכלול גם פריצה לעבר תאי הגידונים ל-מוות — גרונר, דרזנר, אלקשי וקשאני — על-מנת לשחררם; אך כיוון שהם הועלו לגרדום, שלא כמצופה, ללא הודעה מוקדמת — נדחתה הפריצה, ומועדה נקבע ל-5 במאי, שכן אז נערך מושב מיוחד של עצרת האו"ם, לדיון בבעיית ארץ-ישראל.

* הדיביזיה המוססת המפורסמת ("הכלניות"), שהיתה מוצבת או בארץ.

** דב כהן ("שמשון") נולד בשנת 1915 בקראקוב, פולין. עלה ארצה כסטודנט בשנת 1938, ולמד פילוסופיה באוניברסיטה העברית. בפרוץ מלחמת-העולם התגייס לצבא הבריטי, והתנדב ליחידת קומנדו, עמה השתתף בקרבנות המדבר המערבי, אריתריאה, טריפוליטניה ואיטליה. עם הקמת הבריגדה היהודית (הח"ל), עבר לשרת בה. תור-כדי המלחמה עוטר באות הצטיינות על אומץ-לב. בתום המלחמה השתחרר מן הצבא הבריטי בדרגת רב-סמל. עם שחרורו הצטרף לאצ"ל, וסיפק על מבצעים אחדים. נפל בפריצת כלא עכו.

מבצר עכו שימש כבית-כלא מרכזי לארץ-ישראל בימי השלי-טון הבריטי. בו נכלאו, החל מראשית השלטון הבריטי בארץ-ישראל ועד להכרזת עצמאותנו, לוחמים יהודים מארגוני ההגנה, האצ"ל והלח"י, ואחדים מהם אף הועלו בו לגרדום. שומרי המבצר, על חומותיו הגבוהות, התגברו על תחבולות הכלואים ומאמציהם ואיש לא הצליח להימלט מתוכו.

בסוף שנת 1946 הגיעה למבצר עכו קבוצה גדולה של אסיר-רים יהודים; היו אלה 31 לוחמי אצ"ל, אשר נכלדו לאחר פשיטה בדרום הארץ, ונדונו לתקופות מאסר שבין 15 שנים למאסר עולם. בראש יחידה זו עמד מי שהיה עד למעצרו ציין המבצעים של אצ"ל.

וכך, בראשית שנת 1947 היו כלואים במבצר עכו, יחד עם הקבוצה החדשה, כ-90 אסירים יהודים מכל ארגוני המחתרת, וכן כ-700 פושעים פוליטיים ערבים.

מפקדי אצ"ל ולח"י הכלואים במבצר החלו בבדיקה יסודית של אפשרויות הבריחה ממבצר עכו. לאחר שיקול ועיון מדוק-דק הגיעו למסקנה, כי בריחה ממבצר זה אינה אפשרית ללא פעולה של כוחות מבחוץ, שתתואם עם פריצת האסירים מתוך המבצר. לאור מסקנה זו, הפנו העצורים אל מפקדת האצ"ל הצעה ומשאלה לעבד תכנית לבריחה.

כך נולד רעיון פריצת מבצר עכו.

משימות התכנון והבדיקה חולקו על-ידי מפקדת האצ"ל, שהסכימה לרעיון, לשניים: —

א. תכנון הפריצה אל הכלא וארגון הנסיגה ממנו יהיו באחריות המפקדה שבחוץ.

ב. תכנון הפריצה מבפנים ייצא באחריות הכלואים — ויופקדו עליו מפקדים מבין אסירי האצ"ל והלח"י.

התכנית החלה לרקום עוד וגידים. משני עברי החומה הוחל במלאכה קדחתנית של איסוף ידיעות והכנת ציוד. ידיעות זרמו מבית-הכלא החוצה, ומן החוץ אל בית-הכלא. הוחל בהברחת הציוד הנדרש, ובעיקר חומר-נפץ, לתוך בית-הכלא.

איסוף ידיעות

הידיעות לתכנון המבצע נאספו בשתי דרכים במקביל: כל הפרטים הנוגעים לנעשה במבצר, סדרי המשמרות וכדומה — נאספו על-ידי הכלואים; ואילו הידיעות על השטח החיצוני, סידורי אבטחה, דרכי גישה ונסיגה, דרכי תגבורות אפשריות וכיוצא באלה, נאספו על-ידי המפקדה בחוץ, באמצעות סוירים ועל-ידי ניצולם של מקורות-מידע שונים. המסיירים מבי-חוץ ניצלו גם את זכות הכניסה לכלא ביום ביקור אסירים.

כאשר סוכמו הידיעות שנאספו, נצטיירה התמונה הבאה:

* המבצר מאובטח על-ידי פלוגת שוטרים, המונה כ-130 איש. בשעת כוננות מוגבר כוח המשטרה באנשי צבא מיוחדות דיביזיית הצנחנים*.

* זקפים חמושים במקלעים וברובי-ציוד מאבטחים את המבצר. הם מוצבים על גגות המבצר וחומותיו, ומרבית עמדותיהם מופנות אל תוך בית-הכלא. משמר מצוייד באלות סור-בב בתוך חצר בית-הכלא ובמסדרונות שלפני התאים. בשעה

הכנות למבצע

הרכב שנדרש למבצע — משאית, ג'יפ, 2 טנדרים צבאיים, וטנדרים אזרחיים — נרכש מעודפי הצבא הבריטי, שוקם ונצבע בצבעים ובסמלים של יחידת הנדסה בריטית. מדי צבא נרכשו באותה דרך. יתר הציוד הנשק נלקח ממחסני האצ"ל.

ההכנות בתוך בית-הכלא

בשעת ביקור-הג הוברחו בבית-הכלא הוברחו פנימה על-ידי המבקר-רים, בתוך חבילות מזון, חומרי-נפץ, נפצים ופתילים. מחומר זה הוכנו שני מטעני-חבלה, בני ק"ג כל אחד, לפריצת השער-רים — וכן כ־30 רימוני-התקפה. רוכזו גם מוטות-ברזל ואלות לפריצת שערים ולהתגוננות.

כל האסירים (פרט לאלה אשר נקבע להם במשפטם "יחס מיוחד"), היו לבושים בגדי אסירים, ולכן היה צורך להכין לבורחים לבוש אזרחי. לבוש זה אורגן בתוך בית-הכלא, מתוך מלאי הבגדים של האסירים בעלי "יחס המיוחד". על-פי האפשרויות למצוא מקומות-מקלט לבורחים נקבע מספרם ל־41, דבר שאיפשר למלט כל אותם אסירים שנשפטו לתקור פות-מאסר ארוכות.

כשבוע לפני הפריצה הועברה לאסירים הפורצים הודעה על המועד. כן נקבע, כי אם לא תיערך הפריצה ביום שנקבע לכך, תידחה ליום המחרת באותה שעה.

בשבת, 3 במאי, יום אחד לפני הפריצה, יערכו כל מפקדי הכוחות סיורים אחרונים, כדי לבדוק איש איש את האיזור בו יפעל.

התכנית, בלשון צבאית של ימינו, היתה כדלקמן:

ה ש י ט ה

כ ל ל י

פריצת המבצר ושחרור האסירים יערכו על-ידי:

- בידוד איזור המבצר ומיקוש הדרכים המובילות אליו.
- ביצוע הטעיה לעבר מחנה הדיביזיה המוטסת באיזור מזרע.
- פריצת חומות המבצר על-ידי כוח פורץ.
- פריצת השערים מתוך המבצר על-ידי כוח הכלואים.
- ניטרול המשמר הפנימי ובידוד נתיב הפריצה על-ידי כוח הכלואים.
- נסיגה ברכב לעבר בנימינה.

ש ל ב י ס

- שלב א' — עד יום שבת, 3 במאי — גמר הכנות מנהלתיות, ריכוז הכוחות בשוני, וסיורי מפקדים בעכו ובציר הנסיגה.
- שלב ב' — עד יום ראשון, 4 במאי, שעה 1559 — תנועה להיערכות והיערכות הכוחות.
- שלב ג' — 4 במאי, שעה 1600 — פריצת חומות עכו.
- שלב ד' — פריצת הדרך בתוך בית-הכלא לעבר הפרצה בחומה, ויציאת הכלואים.
- שלב ה' — נסיגה לעבר שוני.
- שלב ו' — פיזור הכוח הפורץ והבורחים למקומות-מחבוא.
- יום ה"ע" — 4 במאי 1947; שעת ה"ש" — 1600.

כוחות ומשימות

כוח פורץ

המשימה — פריצת שתי פרצות בחומת המבצר; אבטחה

צמודה של הפרצות; סיוע לבורחים ביציאה מן הפרצות, והכר וונתם לעבר הרכב.

ההרכב — חוליה בת 5 לוחמים, בפיקודו של סגן-מפקד המבצע. הלוחמים לבושים מדים בריטיים.

הציוד — 2 "טומיגנים", "סטן", 2 אקדחים, רימונים, 2 מטעני-חבלה בני 25 ק"ג כל אחד, 2 סולמות, חצוצרה.

כוחות לאבטחת איזור הפעולה

חסימות קרובות

חסימה מספר 1 (מערבית)

המשימה — חסימת הדרך המערבית המובילה לאיזור ה-פריצה; ניתוק המגע אך ורק לפי פקודה.

ההרכב — חוליה בת 2 לוחמים, לבושים מדים בריטיים.*
הציוד — רובה, "טומיגן", רימונים, מוקשים נ"ט.

חסימה מס' 2 (צפון-מזרחית)

המשימה — חסימת הדרך הצפון-מזרחית, המובילה מתחנת המשטרה לכיוון מקום הפריצה.

ההרכב — חוליה בת שלושה לוחמים, לבושים מדים ברי-טיים**.

הציוד — מקלע "ברן", רובה, "טומיגן", רימונים, מוקשים נ"ט.

חסימות רחוקות

חסימה מס' 3

המשימה — חסימת הגשר, החל בשעת ה"ש"; נסיגה באורח עצמאי.

ההרכב — חוליה בת 3 לוחמים, בלבוש אזרחי.
הציוד — נשק אישי (אקדחים), מוקשים נ"ט, טנדר אזרחי.

חסימה מס' 4 (מחנות כורדאני)

המשימה — חסימת דרכי היציאה ממחנות כורדאני לעבר כביש חיפה-עכו החל בשעת ה"ש"; נסיגה באורח עצמאי לאחר ביצוע המשימה.

ההרכב — חוליה בת 4 לוחמים, בלבוש אזרחי.
הציוד — נשק אישי (אקדחים), מוקשים נ"ט (חוליה זו יצאה ונסוגה באורח עצמאי מחיפה).

חסימה מס' 5 (מחנות קרית-חיים)

המשימה — חסימת היציאות ממחנות קרית-חיים לעבר כביש חיפה-עכו החל בשעת ה"ש"; נסיגה באורח עצמאי לאחר ביצוע המשימה.

ההרכב — חוליה בת 2 לוחמים, בלבוש אזרחי.
הציוד — נשק אישי (אקדחים), ומוקשים נ"ט (חוליה זו יצאה ונסוגה באורח עצמאי מחיפה).

חסימה מס' 6 (צומת עכו-צפת) — תבוצע על-ידי חוליית הפיקוד.

כוח ההטעיה

המשימה — תקיפת מפקדת הדיביזיה המוטסת במחנה מזרע (צפונית לעכו) באש, נסיגה לעבר טבריה ויצירת הטעיה בא-שר לכיוון הנסיגה.

* אנשי חוליה זו נתפסו.

** אנשי חוליה זו נתפסו והועלו לגרדום.

ההרכב — חוליה בת 3 לוחמים, לבושים כערבים.
 הציוד — מרגמה תוצרת בית, מוקשים ג"ט, נשק אישי,
 טנדר אזרחי.

יחידת הרכב

המשימה — הובלת הכוחות התוקפים לשטחי היערכות,
 הובלת הכוחות המשוחררים התוקפים בנסיגה, וסיוע באב"ר
 שחת איזור הפעולה.

הרכב הציוד — 1 משאית, 2 טנדרים, ג'יפ (בכל מכונית
 נהג ונהג-משנה), מקלע "ברן", 2 תת-מקלעים, 3 אקדחים,
 רימונים, מוקשים ג"ט.

חוליית פיקוד

ההרכב — מפקד המבצע (דב כהן הי"ד), נהג, 2 לוחמים
 לבושים מדים בריטיים; מפקד המבצע עונד דרגות קפיטן
 (סרן).

הרכב הציוד — מקלע "ברן", "טומיגון", 2 אקדחים, רימור
 נים, מוקשים ג"ט וג'יפ צבאי צמוד.

משימות נוספות לפיקוד:

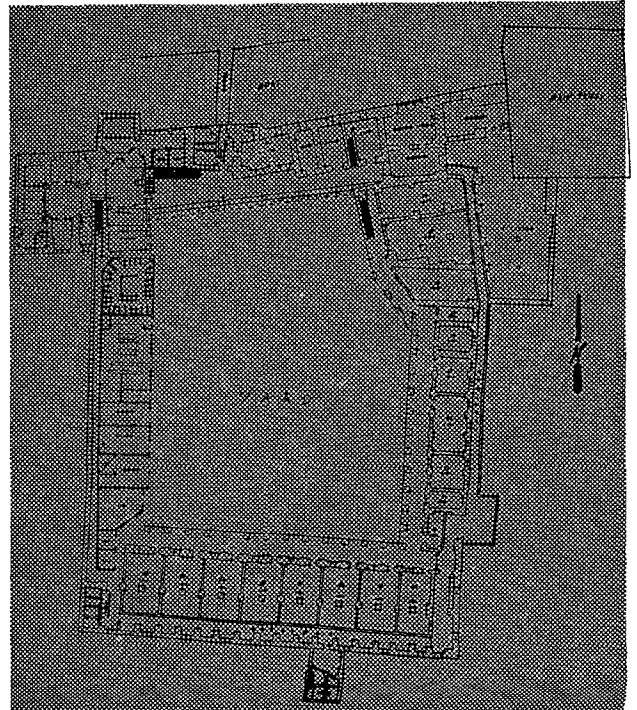
- א. חסימת צומת עכר-צפת — עכר-נהריה.
- ב. אבטחת הכוח בשעת הנסיגה.
- ג. החוליה תשמש כעתודה ניידת.

ארגון הכלואים

כוח א'

המשימה — פריצת השערים לעבר נקודת-הפריצה החי-
 צונית. כוח זה יוצא ראשון מבית-הכלא.
 ההרכב — 13 לוחמים.
 הציוד — 2 מטעני-חבלה בני 1 ק"ג כ"א לפריצת שערים,
 מוטות ברזל.

תכנית כלא עכו

כוח ב'

המשימה — בידוד איזור הפריצה בתוך בית-הכלא על-ידי
 יצירת מסך אש ועשן — הכוח יוצא שני מבית-הכלא.
 ההרכב — 20 לוחמים.
 הציוד — חומרים דליקים — נפט, סולר, שמן וסמרטוטים,
 רימוני התקפה.

כוח ג'

המשימה — חיפוי על יציאת כוחות א' ריב' (מאסף).
 ההרכב — 8 לוחמים.
 הציוד — רימוני-התקפה, מוטות ברזל.

ש ל י ט ה

חוליית פיקוד ניידת רכובה על ג'יפ — מאיזור צומת עכו-
 צפת.

הסימן לתחילת הפריצה בתוך בית-הכלא — פיצוץ החומה.
 סימן לנסיגה כללית — תרועת הצוצרה.
 סיסמה — „אנו — באנו“.

הפעולה

ביום א', 4 במאי 1947, בשעה 1400, יצאה מתוך חצר חוות-
 שוני שיירת רכב צבאי. בראש השיירה נסע ג'יפ ובתוכו סרן
 מחיל ההנדסה המלכותי, שבידו צורת-נועה, המאשר כי שיירה
 זו נוסעת לביירות. תחילה נעה השיירה בדרכי-עפר עד כביש
 בגימינה-חיפה, שם פנתה צפונה והחלה לנוע על הכביש
 אשר נבחר כציר תנועה, והוביל דרך ואדי-מילק-כפר חסי-
 דים-שפרעם-אחיהוד, לעכו. הדרך עד עכו עברה ללא כל
 תקלות.

דקות אחדות לפני השעה 1600 הגיעה שיירת הרכב לצומת
 עכו-נהריה-צפת, ופנתה מערבה לעבר עכו העתיקה. כוח
 ההטעיה פנה צפונה, כוחות החסימה מס' 1, 2 ו-3 נעו למקור
 מותיהם, חוליית הפיקוד נשארה באיזור הצומת, וכוחות החי-
 סימה מס' 4 ו-5, אשר יצאו מחיפה, כבר הגיעו באותה עת
 למקומותיהם.

סגן המפקד, שהיה מפקד הכוח הפורץ, המשיך עם שלושת
 כלי-הרכב הצבאיים לעבר מבצר עכו. בכניסה לעיר העתיקה
 מכיוון דרום-מערב הסתבר, כי השער בחומת העיר נמוך, והי
 משאית איננה יכולה לעבור דרכו. סגן המפקד החליט להשי-
 איר את המכונית על-יד השער, והמשיך את דרכו עם הטנ-
 דרים.

באותה עת עצמה, החל בשעה 1550, ישבו המיועדים לבריחה
 מן הכלא על מיטותיהם בתאי המאסר, לבושים בגדים אזור-
 חיים מתחת לבגדי האסירים, והמתינו לאות הזינוק, כשהם
 מאורגנים ומצויידים בהתאם למשימותיהם. שעת ה"ש", הי
 שעה 1620, הלפה — ומאומה לא התרחש עדיין. המפקדים
 החלו שוקלים אם לבטל את הכוננות, להסתיר את הציוד,
 ולדחות את כל ההכנות ליום המחרת.

בינתיים היו הפורצים נוסעים לעבר הכלא. הנסיעה דרך
 סימטאות שוק עכו התנהלה באטיות, אך הזמן החל חולף
 במהירות. סוף-סוף הצליחו לצאת מסבך השוק, והגבירו את
 המהירות לעבר המבצר. הכוח הפורץ הגיע למקומו ועצר את

פתחו הזקיפים לעברם באש. היחידים ששלטו במצב בתוך המהומה היו האסירים היהודים. התכנון היה קפדני והמשמעת למופת; כל סימני בהלה לא נגלו. הכל עשו את המוטל עליהם במהירות ובדייקנות, ותוך דקות ספורות היה אחרון הנמלטים מחוץ לחומות הכלא.

כוחות המשטרה איבדו את השליטה במצב, לא הצליחו להתארגן, ובמשך למעלה משעה לא העזו לחדור לתוך בית הכלא. האסירים הערבים כבר הבחינו במתרחש, וניצלו את ההזדמנות; 214 מהם נמלטו מכלאם, אך מרביתם נתפסו כעבור זמן קצר.

הנסיגה

כוח א'

מייד לאחר הפריצה עלה כוח א', כאמור, על אחד הטנדרים והחל בנסיגה.

עם תחילת הנסיגה אירע דבר בלתי-צפוי: זמן-מה לפני שעה 1600 הגיעה יחידת צנחנים מן הדיביזיה המוטסת, כדי לרחוץ בחוף ימה של עכו. עקב המצב ששרר אז בארץ, היתה היחידה מצוידת במלוא ציודה גם בצאתה לרחצה בים. כאשר נשמעה ההתפוצצות מכיוון עכו, אירגן מפקד הכוח את אנשיו, והחל לנוע לעבר הכביש הראשי.

בהתאם לציר-הנסיגה שנקבע מראש, היו אנשי כוח א' צריכים לחצות את כביש חיפה-עכו, בצמוד לבית-הקברות המוסלמי, ומשם לעקוף בדרכי-עפר את תל-נפוליון הסמוך לעיר, ולעלות על כביש שפרעם. לא ברור כיצד אירע הדבר, אך במקום לחצות את הכביש, פנה הנהג ימינה והחל לנוע לכיוון גשר-נעמן. באותה עת עצמה הגיעה יחידת הצנחנים מחוף-הים לקרבת הכביש; הטנדר שחלף בסמוך להם עורר משום מה את חשדם, והם סימנו לו לעצור. כאשר לא עצר והמשיך לנוע, פתחו הצנחנים באש לעבר המכונית; היא ירדה מן הכביש, נתקעה לתוך גדר-צברים, והתהפכה על צדה. אש הצנחנים נמשכה.

דב כהן, מפקד המבצע, שנמצא באותו רגע בקרבת צומת עכו-צפת ושמע את קול היריות, נטל מייד מקלע „ברן“ וחש לעבר המקום. בהתקרבו אל החיילים, החל צועק לעברם כי יפסיקו לירות. החיילים, שראו את הסרן המתקרב ופוקד להפסיק את האש, מילאו אחר הוראתו. כשפסקה האש, פקד הסרן על הנמלטים, שכבר היו פצועים בחלקם: „כל המסוגל לנוע יתחיל לסגת“. לפתע הופיעה מכונית-משמר בריטית, ובה שני חיילים. דב עצר את המכונית והוציא את הנהג והחייל, בראותו כי עדיין ניתן להציל את המצב. נהג הכוח נכנס למכונית וניסה להפעילה, אך ללא הצלחה. יחידת הצנחנים, שצפתה במתרחש, החלה לפקפק במהימנותו של הסרן המסורי — ופתחה עליו באש. הזדמנות נוספת הוחמצה.

בינתיים קרבה משאית ערבית מתוך העיר עכו. דב ירה באויר, והמכונית עצרה. הוא פקד על הנהג לצאת, אך הלה סירב. הנמלטים החלו להעלות את הפצועים אל המשאית, ונהג הטנדר של הכוח רץ לעבר המשאית, כדי לסייע לדב. להוציא את הנהג הערבי מתוכה. באותו רגע החליט דב לסיים

הרכב ליד מקום הפריצה. על-מנת להצמיד את חומת-הנפץ לנקודות הפריצה, היה צורך לעלות על גשר העובר מעל הסימטאות ומגשר בין חומת המבצר לבתי העיר העתיקה.

שני סולמות הורדו מן המכוניות, אחד מהם הוצב על-יד הגשר, וחבלן עלה מייד על הגשר, קיבל את הסולם השני, והציבו על חומת המבצר, בצמוד לחלונות שנועדו לפיצוץ. מטעני החבלה הוגשו, והחבלן החל מטפס בסולם השני מעלה. לפתע נשבר אחד משלבי הסולם, והחבלן מעד. מפקד הכוח הפורץ נשען בגבו אל חומת המבצר, ופקד על החבלן לעלות על כתפיו. תוך שניות ספורות הוצמדו המטענים למקומם, וחוברו מערכות ההפעלה. החבלן ירד והסולם נלקח למחסה. השעה 1620. הכוח הפורץ תפס מחסות, והמטענים הופעלו. בשעה 1622 הודעו המבצר כולו מקול נפץ.

האות ניתן. שלושת הכוחות של הכלואים פרצו מתוך תאיהם לעבר משימותיהם: כוח א' פרץ לעבר המסדרון המוביל לחדר הנפט, כשבראשו שני חבלנים, אשר נשאו חר מר-נפץ לפריצת השערים. בשער הראשון נעצר הכוח ותפס מחסות, והחבלנים הצמידו את המטען והפעילוהו. בהישמע קול הפיצוץ, המשיכו בריצה לעבר השער השני; שוב פיצוץ וריצה, וראשוני כוח א' הגיעו אל חדר הנפט, ופרצו את שני חלונותיו. שלוש דקות לאחר ההתפוצצות חזר ועלה מפקד הכוח הפורץ מבחוץ על הגשר, כשהוא ניצב על-יד הפרצה וקורא את הסיסמה. התשובה לא איחרה לבוא, ותוך דקות ספורות היה כוח א' כולו מחוץ לבית-הכלא, רץ במהירות לעבר הרכב, התארגן והחל בנסיגה.

בהתאם לתכנית פרצו כוחות ב' ו-ג' של הכלואים לחצר, ובודדו את נתיב הבריחה על-ידי הקמת מחסום אש ועשן לאורך כל חצר בית-הכלא. המחסום הוקם על-ידי תערובת דליקה של נפט ושמן. רימוני-התקפה הוטלו במשך כל הזמן לעבר עמדות הזקיפים.

בתוך בית-הכלא נשתררה מהומה; האסירים הערבים, שלא ידעו מאומה על המתרחש, החלו מתפרצים מתאיהם לעבר החצר, וכיוון שאגף זה לא היה מוסתר על-ידי מסך-עשן,

דב כהן, מפקד הפעולה

בעצמים שונים. נתגלעו תגרות. מפקד הכוח הפורץ (סגן מפ" קד המבצע) ירה באויר כדי לפרוץ דרך, ותוך כדי תגרות הגיעו הוא ואנשיו אל שער החומה, ופתחוהו. בין כה וכה הצליחו להתניע את הטנדר, והמשיכו בניסגה.

מעברו השני של השער המתינה המשאית, שכזכור לא יכלה להיכנס לתוך העיר העתיקה, עקב גובהה. כוחות ב' רג' של הבורחים והכוח הפורץ עלו על הרכב, והנסיגה החלה. אך תוך-כדי התגרות עם האזרחים הערבים, נשכה מתן אות-הנסיגה לחסימות. באש שנורתה מכיוון המבצר נפגע אחד הבורחים בבטנו.

הטנדר והמשאית חצו את הכביש הראשי במקום המתוכנן, והחלו לנוע בדרכי העפר. כאשר חצו את הכביש, ראו מרחוק על-יד הצומת את הג'יפ, אך כיוון שלפי התכנית היה הג'יפ צריך לנוע כמאסף, המשיכו בדרכם. לאחר נסיעה של 2 ק"מ בערך הבחינו בשני אזרחים מהלכים בדרך. במקרה זיהו אר-תם אחד הבורחים כחברי אצ"ל, והמשאית עצרה ואספה אותם. שניהם היו עדיין המומים, אך מתוך תשובותיהם התברר גור-לם של כוח א' ומפקד המבצע.

המשאית ירדה מכביש צפת, ופתחה לעבר שפרעם. כאן השיגה את הטנדר. המכוניות נעצרו, והאנשים התארגנו בתור. כן. שתי המכוניות היו מכוסות באבריזינים, ולאחר ההתארגנות סגרו גם מאחור. מכאן, למעט מותו של הפצוע בבטנו, נמשכה הנסיגה ללא תקלות.

את הוויכוח עם הנהג, והפעיל לעברו את המקלע. איתרע המזל ובאותה שניה ממש הגיע נהג הטנדר של הכוח אל פתח המשאית — וצרור המקלע הרג במקום את שני הנהגים, הי-הודי והערבי.

אש הצנחנים התחזקה. לדב כהן היה ברור, כי במקום זה תמו הסיכויים, ולכן פקד על אנשיו: „כל מי שמסוגל — ינסה להימלט; אני מחפה", ופתח באש המקלע לעבר החיילים. תוך כדי קרב האש נפגע ונהרג.

האש לעבר הבורחים נמשכה גם לאחר שהאש מצדם פסקה, ורק בהתערבותו של קצין משטרה שהגיע למקום, הפסיקו הצנחנים לירות. עד אז כבר נפצעו או נהרגו מרבית האנשים. כל אנשי כוח א' נפלו בידי הבריטים, פרט לאחד מאנשי הכוח התוקף שלינה אותם.

כוחות ב' רג'

כוחות ב' רג' יצאו דרך הפרצה. חלקם עלה על הטנדר, וחל-קם המשיך לעבר המשאית. לפתע כבה מנוע הטנדר, והנהג לא הצליח להתניעו. האנשים ירדו מן הרכב, והחלו דוחפים אותו כדי להתניעו.

באותה שעה כבר הבחינו תושבי עכו במתרחש, וניסו לתפוס את הבורחים ולעצורם בניסגתם. על כן סגרו התושבים את שער החומה של העיר העתיקה והחלו רוגמים את הבורחים

„טיול" בחצר הכלא

כוחות ההטעיה והחסימות מס' 3, 4 ו-5 ביצעו את משימור תיהם לפי המתוכנן, ונסוגו ללא תקלות מיוחדות. אשר לחסימות מס' 1, 2, הללו המתנינו לאות הנסיגה, והאות — כור — לא ניתן. בינתיים השתרר שקט מכיוון המבצר, בעוד שכוחות משטרה וצבא החלו להקיף את המקום. כאשר אזלה תחמושתם של אנשי החסימות, פשטו את מדי החיילים וניסו להימלט — אך ללא הצלחה. כוחות המשטרה, בסיוע אזרחים ערבים, הצליחו ללכדם ושלושה מהם הועלו לאחר מכן לגרדום.

בשעה 1800 הגיעו הכוחות הנסוגים לקרבת קיבוץ דליה. כאן היה עליהם לנטוש את הרכב, ולנוע ברגל לעבר בנימינה, ומשם להתפזר למקומות המחבוא, שהוכנו מראש.

בסמוך לשער המשק פגשו בשני חברים על טרקטור. הכוחות הודיעו לשני החברים, כי שתי המשאיות וגופת ההרוג יישארו במשק, וכי חברי המשק מתבקשים לקבור את ההרוג במשק, וכן לא להודיע למשטרה על הרכב לפני השעה 2100.

הכוח התארגן במקום, ובשעה 1830 החל לנוע לעבר בנימינה; הוא הגיע למקום המפגש באיזור בנימינה בשעה 2300, ועם בוקר הוחל בפיזור האנשים למקומות המחבוא.

סיכום

* הכוח שביצע את ההתקפה, החסימות והטעיה, מנה 34 לוחמים.

* 41 לוחמים נמלטו מבית-הכלא. מתוכם נהרגו שישה, ושמונה אחרים נתפסו והוחזרו לכלא. רוב ההרוגים מתו כתוצאה מחוסר טיפול רפואי.

ה ת כ נ ו ן

בדיקה מחודשת של תכנית הפעולה מצביעה על תכי-נון מפורט, מדוייק ונועז, אשר הביא בחשבון את כל הגורמים העלולים להשפיע על הצלחת המבצע. בשתי נקודות בלבד לקה התכנון:

* העובדה שלא הובא נשק לבורחים, השפיעה ישירות על תוצאות ההיתקלות של כוח א'; רק ל-שניים מתוך 15 אנשי כוח זה, אשר נתקלו באויב, היה נשק להתגוננות ולהתקפה.

* תיאום נסיגתן של חוליות החסימה מס' 1 ומס' 2 לא נשקל ונערך כהלכה. גם אם היה אות-הנסיגה ניתן במועד, עלולים היו הכוחות להפסיד זמן יקר עד להצטרפותן של החסימות אליהם. דבר זה אפשר היה לחזות מראש. מובן גם, כי אי מתן אות הנסיגה הביא לתוצאות חמורות ביותר.

ה ב י צ ו ע

פעולתם של הכוחות התוקפים והבורחים היתה תוקפנית, נועזת ומתואמת. נושא אחד אינו נהיר ב' יותר, ויתכן שהשפיע על מצבו של כוח א' בהיתקלות עם הצנחנים. מדוע לא ניגש הגיפ למקום ההיתקלות, כדי לסייע בקרב? בעניין זה ישנן גירסאות שונות, ואעדיף שלא להכריע ביניהן. לי אין כל ספק, כי אילולא נהרג מפקד הפעולה, היו החסימות נאספות.

